

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף של"ח וידיעת הארץ

משואה לתקומה

שכונת מלחה, יד-ושם, הר הרצל

"ציון פלילת יפי, אהבה וחו תקשרי מאז, ובך נקשרו נפשות חבריך"

(רבי יהודה הלוי, "ציון הלוא תשאל")

אנדרטה לחללי קרב מלחה ואנדרטת נצר אחרון, מתוך: ויקיפדיה

מאת: **אבי עברי**

עיבוד ועריכה: **רונית בין**
עריכה לשונית: **אפרת חבה**

תשע"ז, 2017

רחוב הנביאים 30, בניין ארלדן ירושלים, 91911, טל': 02-5603190/1, פקס': 02-5602054
אגף של"ח וידה"א – inbalba@education.gov

קובץ זה מכיל קישורים גם לאתרים חיצוניים לאתרי משרד החינוך.
תוכן אתרים אלו, לרבות הפרסומות שבו, הוא באחריות בעלי האתרים ואינו באחריות משרד החינוך.

פנימי, לא להפצה

משואה לתקומה

שכונת מלחה, יד-ושם, הר הרצל

"ציון פלילת יפי, אהבה וחו תקשרי מאז, ובך נקשרו נפשות חבריך"

(רבי יהודה הלוי, "ציון הלוא תשאל")

סימון אברהם שלמה ז"ל, נצר
אחרון, מתוך: אתר יזכור

במלחמת העצמאות, נוכח התקפות האוכלוסייה הערבית וביתר שאת מול פלישת צבאות ערב, נזקק היישוב לכוח לוחם רב. יהודים רבים יוצאי אירופה, ניצולי השואה, ויהודים רבים מצפון אפריקה, מצולקי פוגרומים, הועלו לארץ ישראל באותה עת במסגרת **הגח"ל**, ומיד עם הגיעם השתתפו במאמץ המלחמתי. הצעירים שולבו ביחידות לוחמות, ורבים מהם נפלו על הגנת הארץ שטרם הספיקו להכיר. אחד מהבנים הרבים האלו, נצר אחרון למשפחה שהוכחדה בשואה, היה **אברהם שלמה סימון** (1929-1948) מאזור **טרנסילבניה**. בטרנסילבניה, רציחות יהודים החלו ב-1941 והתעצמו ב-1944 לאחר שגרמניה כבשה את הונגריה. יהודים שלא נרצחו גורשו ביוני של אותה שנה למחנה המוות אושוויץ-בירקנאו.

בין יהודי טרנסילבניה שגורשו לאושוויץ היו אברהם ומשפחתו. באושוויץ נספו הוריו של אברהם, והוא עצמו הועבר למחנות עבודה בגרמניה והחזיק מעמד עד כניסת הצבא האמריקני. בהמשך הצליח לעבור לאיטליה, הצטרף לנוער "אגודת ישראל" וב-1946 **העפיל** מאיטליה ארצה באנייה "**ארבע החירויות**". הבריטים עצרו את המעפילים באנייה זו וגירשו אותם **לקפריסין**. לאחר שהות בת חצי שנה במעצר בקפריסין, הגיע אברהם לארץ ב-15 בפברואר 1947.

בדרך אל העיר

נקודת התורפה העיקרית של ירושלים היהודית ושל היישובים הסמוכים לה הייתה צירי התנועה אליהם. הצירים היו חיוניים לצורך העברת אספקת מזון, מים ותרופות מהשפלה וממישור החוף לירושלים, אך הם עברו באזורי יישוב ערביים. היה זה עוד בתקופה שבה שלטו הבריטים בארץ. הכוחות הערביים הבלתי-סדירים ניסו להשתלט על צירי התנועה לשם מניעת אספקה לעיר וליישובים הסמוכים לה, וכבר בראשית דצמבר 1947 הותקפו כלי רכב יהודיים בדרך שבין ירושלים ותל-אביב. כוחות ההגנה החלו במתכונת של נסיעה בשיירות מאובטחות. השיירות הצליחו להגיע לעיר ולהביא לה אספקה, אך לא פעם במחיר דמים כבד.

מיד לאחר הכרזת העצמאות, ב-15.5.1948, פתחו צבאות ערב במלחמה במטרה לחסל את המדינה שאך זה נולדה. ירושלים הייתה נתונה במצור, וכדי לשחררה היה על הכוח הצבאי היהודי לכבוש את הכפרים הערביים ולאפשר תנועה בצירים המובילים לעיר. בין הכפרים שהיה צורך לכבוש היה הכפר הערבי מלחה.

אברהם סימון הגיע לירושלים והיה בין לוחמי האצ"ל שלחמו במלחה, ושם מצא את מותו. ביולי 1948, ביום ח' בתמוז תש"ח (14.7.1948), כבשו הכוחות הישראליים את הכפר אל-מלחה. אולם, כאשר לוחמי האצ"ל התקדמו כדי לתפוס נקודת שליטה בשטח, פתח הצבא הירדני בהתקפת נגד חזקה. בעקבות ההתקפה ובשל מספרם הרב של הנפגעים, נסוגו לוחמי האצ"ל מהמקום למערה סמוכה, חלקם פצועים. הכוח הירדני נכנס אחריהם למערה וטבח בפצועים ובלוחמים. אברהם, עונד סמל מגן דוד אדום ונטול נשק, היה בין נושאי הפצועים. עשרים לוחמי אצ"ל נפלו בקרב זה, בהם גם אברהם. מסלול הסיור עובר באזור הקרב. הוא מתחיל בתצפית בשכונת מלחה ובאתר ההנצחה לנופלים, ממשיך ביד-ושם וב"שביל המחבר" ומסתיים בחלקת הקבר של אברהם סימון (ז"ל).

פרטי המסלול

משך זמן המסלול: כ-5 שעות (ללא הנסיעה).

אורך המסלול: כ-4.5 ק"מ.

נקודת התחלה: שכונת מלחה. רחוב פטריה – בין הרחובות חנוך קלעי וולוס (נ"צ 629074 / 217407).

נקודת סיום: חלקת הקבר בהר הרצל.

מגבלות: מסלול ארוך הכולל ירידה במדרגות.

דגשי בטיחות: יש לנקוט משנה זהירות בחציית כבישים.

דרגת קושי: קל/בינוני. אינו בר נגישות

ציוד מיוחד: אין.

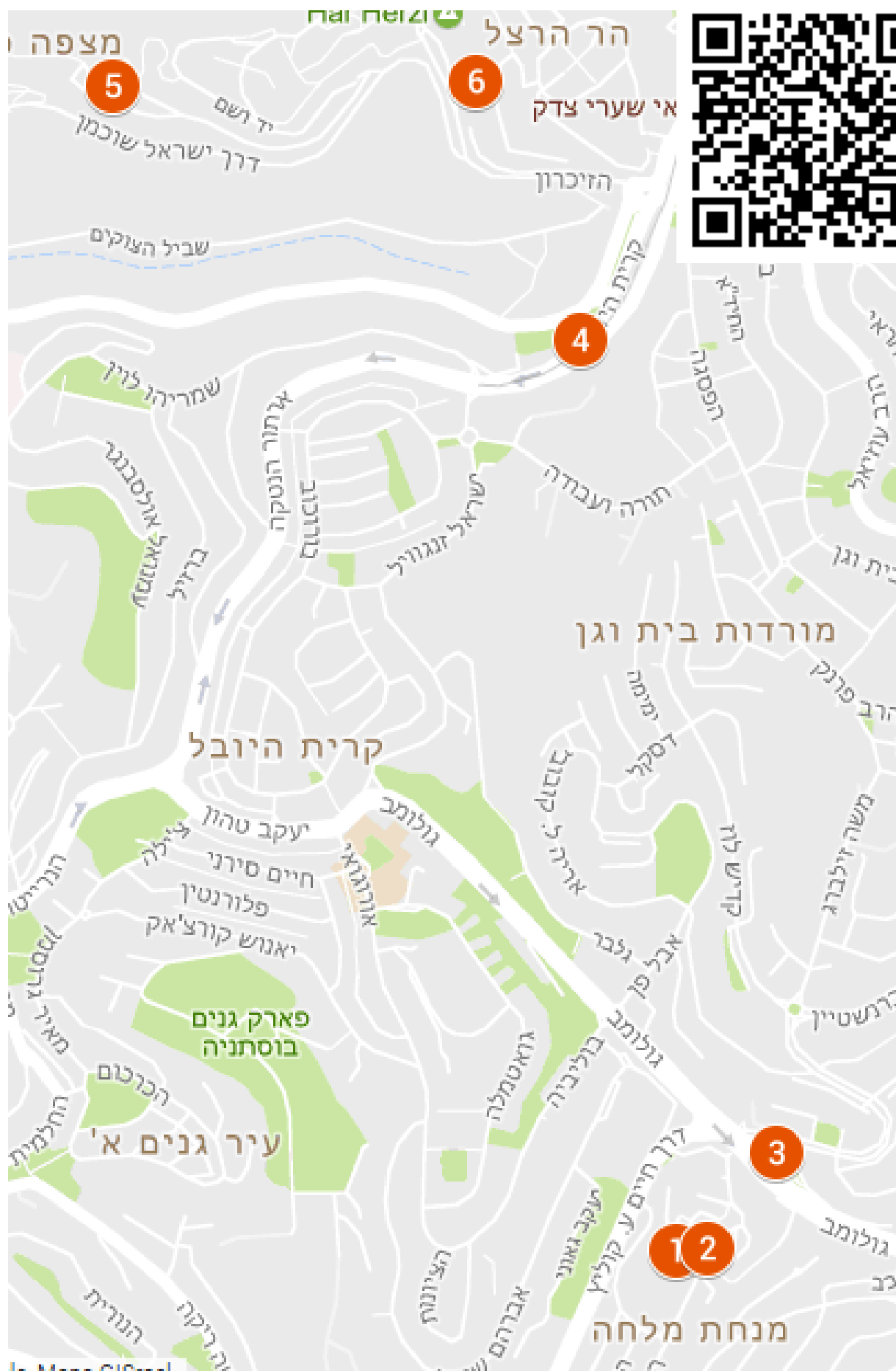
אתרים בתשלום: אין.

תיאור ההליכה במסלול

המסלול מתחיל בתצפית בשכונת מלחה (1-2). נקיף את המסגד ונרד בסמטות השכונה ברחוב קדושי סטרומה צפונה לשכונת רמת-שרת. נחצה את צומת רחוב גולומב עם רחוב שרת ונגיע ל"כיכר הח"י" ולאנדרטה לזכר הנופלים (3). נמשיך צפונה (צפון-מערב) ברחוב גולומב עד רחוב יעקב טהון, נפנה ימינה לרחוב ישראל זנגוויל, ושוב ימינה ברחוב ארתור הנטקה לכיוון קריית יובל. נמשיך עד "כיכר הולנד". במהלך דרך זו, מרחוב יעקב טהון ועד "כיכר הולנד", נעצור לתצפית (4). נמשיך מערבה לכיוון עין כרם אל אתר יד-ושם וניכנס לבקעת הקהילות לזכר יהדות רומניה והונגריה (5) (מצ"ב מפת האתר, נקודה 23). נתקדם לעבר "השביל המחבר" בין יד-ושם והר הרצל. נלך אל אנדרטת נצר אחרון (6) בהר הרצל, וממנה נמשיך אל האתר האחרון במסלול, חלקת הקבר של אברהם סימון ז"ל בהר הרצל (7) – אזור א', חלקה 11, שורה 9, קבר 1.

מפת המסלול

מתוך: גוגל המפות שלי

תיאור האתרים שבמסלול

גבעת מלחה (1-2), רחוב פטריה, בין הרחובות חנוך קלעי ווולוס (נ"צ 629074 / 217407)

צילום: מקור לא ידוע, מתוך: דף פייסבוק "**על המקום**"

גבעת מלחה צופה אל האזור. בקצה הגבעה מסגד, עדות לכפר ערבי אל-מלאחה שהיה במקום עד מלחמת תש"ח, כיום בנויים סביבו בתי שכונת מלחה.

המסלול מתחיל ברחוב פטריה (כשמה של אניית מעפילים), סמוך לרחוב חנוך קלעי (על שם חבר מפקדת האצ"ל). במקום מסגד קטן (לא פעיל) המוקף בתים ישנים וחדשים בערבוביה. הבתים הישנים הם שרידי הכפר הערבי שהיה במקום עד מלחמת תש"ח, את הבתים החדשים בנה העם היהודי ששב לארצו אחרי השואה באירופה ואחרי הפוגרומים בארצות ערב.

מהגבעה השלטת בשכונת מלחה, נצפה לכיוון דרום-מערב ולכיוון צפון-מזרח. התצפית לראות מסייעת בהבנת **השיקולים הצבאיים** של מפקד גזרת ירושלים במלחמה, **דוד שאלתיאל**, ושל דוד בן-גוריון ובהבנת החשיבות הרבה שיוחסה לכיבוש האזור במהלך המלחמה: מצב התושבים היהודיים בירושלים הנצורה הלך והחמיר, היה מחסור במזון ובתרופות והיו פצועים והרוגים רבים. בשל כך ובשל שיקולים

צילום: אבי עברי

לאומיים רחבים, ראה דוד בן-גוריון **בפתיחת המצור** משימה עליונה, וכך אמר: "אם לארץ נשמה – הרי ירושלים נשמתה של ארץ ישראל".

הלגיון הירדני נלחם מלחמה עיקשת. הכוחות הערביים בלמו כל ניסיון להביא אספקה לירושלים מכיוון מערב. הכפר מאלחה, הן בשל מיקומו הן בשל הטופוגרפיה שלו, שימש נקודת שליטה על האזור כולו, ומשום כך, מבחינת הכוח היהודי, היה הכרח לכובשו.

תושבי הכפר השתתפו בהתנגשויות האלימות שפרצו לאחר שהתקבלה באו"ם **תכנית החלוקה**, והכפר שימש בסיס ללוחמים ערבים שתקפו את השכונות היהודיות שבמערב העיר, במיוחד את שכונת בית-וגן. דוד שאלתיאל דרש לכבוש את הכפר לפני ההתקפה לשחרור העיר העתיקה.

הקרב על מלחה

אור ליום ה-14.7.1948, תקפה פלוגה של אצ"ל, שאליה צורפו שתי מחלקות "מפלוגת יהונתן" (יוצאי הגדנ"ע) את הכפר. עם עלות השחר, נתפס הכפר כולו, אך בהתקפת נגד של הערבים, נתפס מחדש אחד המשלטים ונגרמו אבדות רבות. עם הגעת יחידת תגבורת של אצ"ל, נסוגו הערבים, והכפר מלחה עבר לשליטה יהודית. בקרב על הכפר נהרגו 17 לוחמי אצ"ל, ביניהם אברהם סימון (ז"ל).

התצפית מרחוב פטריה בנקודת הצטלבות עם רחוב ולוס (על שם אניית מעפילים) ממחישה את חשיבות השטח מבחינה צבאית: עד כיבוש הכפר, היה הכוח היהודי העולה מהעמק ממערב תחת הכוח הירדני שבגבעות השולטות וחשוף למטווח.

נקודת תצפית נוספת יש בהמשך רחוב פטריה, סמוך לרחוב חנוך קלעי. מנקודת תצפית זו, מתצפית זו נראה את השכונות מערב העיר: קרית מנחם,,אורה,עמינדב ואבן ספיר וממזרח העיר: שכונת קטמון מנזר סן סימון,ועמק צבאים

"כיכר הח"י" להנצחת הנופלים (3), בהצטלבות הרחובות אליהו גולומב ומשה שרת

האנדרטה, מתוך: [ויקיפדיה](#)

ברחוב גולומב, בין שכונת מלחה לשכונת רמת-שרת, [כיכר על שם הנופלים בקרב במקום ואנדרטה לזכרם.](#)

באנדרטה מצוין הרכב הכוחות הלוחמים. גילם הצעיר של הלוחמים והעובדה כי היו בהם צברים ותיקים וצעירים מהגלות, חלקם ניצולי שואה אשר שרדו את מוראות ההשמדה הנאצית והתגייסו [לגח"ל](#), מעידים על ההכרה שהייתה נחלת הכלל כי זהו קרב לחיים או למוות – של הפרט כמו גם של האומה כולה. ותיקים ועולים לחמו כתף אל כתף, ולעתים אף לא הבינו האחד את שפתו של האחר, אך גודל הרגע והמשימה ליכדו את כולם.

הנשיא ראובן ריבלין, בנאומו בטקס הזיכרון לחללי האצ"ל שנערך למרגלות האנדרטה, אמר:

בכל פעם שאני משקיף על שכונת גילה או עובר בסמוך לקניון, אני נזכר כיצד פשטו הלוחמים באומץ לב על הכפר עם עלות השחר. כיצד טיפסה פלוגת הלוחמים לראש הגבעה והסתערה על הבתים בחירוף נפש למרות מספרה הקטן ונשקה הדל. אני נזכר בדאגה לפצועי הקרב שזרמו אל בית החולים במרכז ירושלים ואת אמי רחל עליה השלום, מנהלת בית החולים, נגשת מיד לשאול לשלומם, ואת האבל על לוחמי האצ"ל היקרים שנפלו במהלך הקרב. [\(טקס](#)

[הזיכרון לחללי אצ"ל באנדרטה במלחה](#), מתוך: ערוץ 7)

על אלה ועל שכמותם, נאמרות מילות [ה"יזכור"](#): "יִזְכֹּר יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּבַרַךְ בְּזָרְעוֹ וַיַּאֲבֵל עַל זֵיו הָעֲלֻמִּים וְחֻמַּת הַגְּבוּרָה וְקִדְשֵׁת הָרָצוֹן וּמִסִּירֵי הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר נִסְּפוּ בַּמַּעֲרָכָה הַכְּבֵדָה."

נקודת תצפית מערבה, אל עמק בית-הכרם (4), בין רחוב יעקב טהון לרחוב ארתור הנטקה

נקודת התצפית שבמקום זה ממחישה גם היא את היתרון שבעמדה על רכס גבוה. הכוחות שעלו ממערב, מכיוון השפלה, במטרה לפרוץ את המצור על ירושלים היו בנחיתות טופוגרפית ביחס לכוחות

הערביים, ובראשם ללגיון הירדני, ששלטו במרחב ההררי. כדי לשנות את מאזן הכוחות הזה, היה על הכוח הלוחם להביס את הכוחות הערביים ולכבוש את הכפרים שבדרך אל ירושלים הנצורה: בית-מחסיר, סריס, עין-כרם, מלחה ועוד.

בקעת הקהילות ביד-ושם (5)

האתר "בקעת הקהילות" מנציח את שמותיהן של אלפי קהילות ישראל אשר נחרבו בידי הנאצים ובידי משתפי הפעולה עמם ואת מעט הקהילות ששרדו בצל אימת השואה – זכר לעולם יהודי שהיה ואיננו.

[בקעת הקהילות](#) ביד-ושם,
סרטון מתוך: יוטיוב

הכניסה לאתר היא דרך שלושה שערים, המדמים את שערי חומת ירושלים, אל חצרות שונות שבהן 107 קירות מצופים אבן שבהם חקוקים שמות חמשת אלפים קהילות שחרבו בשואה, בעיקר באירופה, אבל גם במקומות אחרים שבהם קהילות יהודיות סבלו את מוראות הכיבוש הגרמני, כמו בתוניסיה ובלוב.

המספר הרב של הקהילות ושל היישובים החקוקים באבן ממחיש את גודל ממדיה של

[בקעת הקהילות](#), מתוך: ויקיפדיה

הפזורה היהודית ערב המלחמה. זהו הסיפור של הרוב היהודי (הכלל) ובו טמון גם סיפורם האישי של ניצולים שהיו נצר אחרון למשפחותיהם ושנפלו במלחמה על הארץ, כדוגמת אברהם סימון (ז"ל) – ניצול שואה, נצר אחרון למשפחתו, מקהילת טרנסילבניה. השורדים את השואה חשו תחושות קשות ביותר כשנודע להם כי קהילות שלמות נמחו מעל פני האדמה: מחד

גיסא תחושות נתק, בדידות ואבדן, ומאידך גיסא תחושת תהייה: למה אני שרדתי?

השורדים – צעירים, בודדים ויתומים – הגיעו לארץ לתוך סערת המלחמה והקריבו את חייהם למען המדינה. הם ושכמותם, עולים חדשים ו"צברים" ותיקים, יפי הבלורית והתואר, הם [מגש הכסף](#) שעליו ניתנה לנו המדינה.

אתרים נוספים במסלול הממחישים את נושא השואה והגבורה: [אנדרטת הקרון](#), [האנדרטה לשואה ולגבורה](#).

"השביל המחבר" ואנדרטת נצר אחרון (6)

יד-ושם הוא מצבה לנספים בשואה ואות דראון עולם לאומה שהחליטה להשמיד עם עד אחרון בניו. הר הרצל משמש גל-עד לטובים בבניו של אותו עם אשר נאבקו על עצמאותו וכן מקום קבורתם של גדולי האומה ומנהיגיה.

את "השביל המחבר" סללו חניכי תנועות הנוער הציוניות בישראל, והוא נחנך בניסן תשס"ג (אפריל 2003) לציון שישים שנה למרד גטו ורשה ולגבורת ההתנגדות היהודית לנאצים בתקופת השואה. השביל הוא מעין חוט עדין המקשר בין קצוות: בין חורבן ומוות לתקומה וחיים. הוא נמשך מיד-ושם [להר הרצל](#), ומשקף את המעבר משואה לתקומת ישראל ואת המחיר האנושי העצום שנדרש לכך. כשישה מיליון בני העם היהודי אבדו בשואת אירופה, שואה שהביאה חורבן פיזי ורוחני על העם; קהילות יהודיות שלמות בארצות ערב נרדפו והושפלו; וכששת אלפים חללים גבתה מלחמת העצמאות. השביל מסמל את עליית העם היהודי מתחתיות שאול אל עבר עצמאות במאמץ לאומי עליון ולכאורה נגד כל הסיכויים.

[אנדרטת נצר אחרון](#)

אנדרטת נצר אחרון ממוקמת על במת הר הצופה אל אתר יד-ושם והיא זכר לעולים ניצולי שואה שהגיעו לישראל ממחנות ההשמדה, התגייסו לצה"ל ב-1948 ונפלו בקרבות מלחמת העצמאות בלי להותיר אחריהם שארים (שכן בני משפחתם הושמדו בשואה). האנדרטה עשויה שני חלקים נפרדים, בנויים אבן ירושלמית. חלקה האחד הוא "הבית" – מבנה של בית אבן שנעקר ממקומו והוטח בקרקע כשראשו מטה והיה ל"בית-בור". חלקה השני של האנדרטה הוא "קיר השמות", העשוי מחזיתו העקורה של הבית. הקיר מונח על הקרקע לצד מבנה הבית ובו חקוקים שמות כל הנופלים שהיו נצר אחרון למשפחותיהם. שני החלקים יחד, "הבית" ו"קיר השמות", מדמים את צורתה של ספינה בים – אניית מעפילים המפליגה מאירופה לארץ ישראל. בסמוך לאנדרטה, לוח אבן שבו נכתב: "...הבית שהיה שם – ואיננו. הבית שיכלו לבנות פה – ולא יקום. הם היו נצר אחרון לביתם – ואינם".

אתרים נוספים במסלול הממחישים את השואה והגבורה: [אתר הנצחה לספינות המעפילים](#), [יד לצנחני היישוב שנפלו באירופה](#).

חלקת הקבר של אברהם סימון ז"ל בהר הרצל (7), אזור א', חלקה 11, שורה 9, קבר 1

[פרויקט מיוחד להנצחת נצר אחרון](#)

אברהם סימון, בחור צעיר, נותר לבדו בעולם. הוא עבר את מוראות השואה, איבד את משפחתו על אדמת אירופה – יבשת שטרפה עצמה לדעת – הגיע לארץ בדרך לא-דרך, גר ופעל זמן קצר בירושלים ושילם בחייו על הארץ שאותה לא זכה להכיר.

לוחמי [הגח"ל](#) תרמו תרומה גדולה ומשמעותית לכוח הלחימה היהודי. רבים מהם נפלו בקרבות הקשים. לחלקם לא נותר כל שריד. אנו עומדים בחלקת קבר זו כדי לזכור, כדי להעלות את זכרם, כפי שעושים גופים שונים בארץ בדרכים שונות, כגון [בצעדת "השביל המחבר"](#).

הנשיא ראובן ריבלין, בטקס לזכרם של חללי האצ"ל באנדרטה במלחה, אמר:

צילום: אבי עברי

בין חללי הקרב המר הזה היה גם אברהם סימון, שנהרג בשעה שנחלץ לעזור לחבריו הפצועים. בן תשע-עשרה היה אברהם החובש בנפלו, נצר אחרון למשפחתו, ניצול שואה ולוחם מחתרת ששרד את אושוויץ ונפל בירושלים... לוחמי הפלמ"ח, ההגנה, האצ"ל והלח"י, פעלו איש איש, בדרכו ובאמונתו, למימוש חירותנו ואנו חייבים להם את עצמאותנו.

(בטקס הזיכרון לחללי אצ"ל באנדרטה במלחה, מתוך: ערוץ 7)

"וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד וְשֵׁם... שֵׁם עוֹלָם אֶתֵּן לוֹ אֲשֶׁר לֹא יָכֻרֵת."

(ישעיהו נו, ה)

ביבליוגרפיה מומלצת

- יהושע, ארילאי (עורך) (2003), **גדנ"ע בירושלים**, תל-אביב: משרד הביטחון, עמ' 178-183.
- יעקב, הטמן, **זכרם נצח** (התשי"ט), ספר יזכור לגיבורי האצ"ל, הוצאת מחלקת הנצחה של של"ח – שיקום לוחמי חופש.
- משה, אורן (עורך) (2008), **נצר אחרון**, תל אביב: משרד הביטחון
- מכון ז'בוטינסקי, ארכיון האצ"ל, תיק מספר – חס/10.

קישורים אינטרנטיים נוספים

- **אתר יזכור**.
- **המלחמה לעצמאות**, תכנית ארץ מולדת – סרט ביוטיוב (30 דק').
- **הקרב על מלחה במלחמת העצמאות**.
- **"השביל המחבר"** – ערכת "השביל המחבר", מינהל חברה ונוער.
- **יד-ושם**, תש"ח, קובץ pdf.
- **כיבוש הכפר מלחה ב-15.7.1948** – הודעות, עדויות, כתבות ורשימות בעיתונות, מחוז ירושלים.
- **מלחמת העצמאות, חלק א', 1947-1948** – סרט ביוטיוב (11 דק').
- **מלחמת העצמאות, קרב עשרת הימים** – אתר דעת.